

ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

УДК 327.39:061.ІСС:811.111.272

ЛІНГВІСТИЧНА СКЛАДОВА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Тамара Козак

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Січових Стрільців, 19, м. Львів, 79000, тел. (032) 239-419,*

Висвітлено проблеми застосування мов країн-членів ЄС у мовному просторі інтегрованої Європи. Подано основні тенденції у здійсненні мовної політики владними інституціями Євросоюзу, розкрито суперечливість цієї політики. Розглянуто роль англійської мови у формуванні лінгвістичного майбутнього об'єднаної Європи, розкрито негативні наслідки затвердження англійської мови як єдиної мови ЄС.

Ключові слова: європейська інтеграція, гуманітарні проблеми, лінгвістична поліфонічність, лінгвістичний простір, лінгвістична уніфікація.

Сучасна європейська інтеграція відіграє роль довгострокового чинника, що визначає формуючі параметри та стратегічні напрями розвитку всіх сфер суспільного буття країн Європи. Важко уявити позитивне майбутнє нашого континенту за межами інтеграційних процесів, метою яких є створення якісно нового майбутнього для Європи.

Беззастережним імперативом євроінтеграційних процесів є потреба уніфікації стандартів соціально-економічного розвитку та концептуальних принципів державного та адміністративного менеджменту, а також досягнення конгруентності правових полів усіх європейських країн. На перших етапах формування загальноєвропейського інтегрованого простору (1950-ті – 1970-ті роки) її першочергова мета мала суто економічний характер – безперешкодне пересування через міждержавні кордони товарів, капіталів, послуг та людей. Але з 1980-х років на перший план пріоритетів євроінтеграції починають виходити політичні завдання. Причому пріоритетність політичного аспекту європейської інтеграції набула особливого значення після затвердження Маастрихтського договору (1992), що відкрив етап інтенсивного об'єднання Європи.

Водночас із політичними питаннями набули певної актуалізації і гуманітарні проблеми європейської інтеграції. Причому не буде перебільшенням сказати, що проблема застосування мов у суспільному житті об'єднаної Європи, їхнього співвідношення та співіснування посідає найважливіше місце серед усіх гуманітарних питань євроінтеграції. Як писав із цього приводу голова німецької

місії в Євросоюзі В. Шонфельд, “немає більш емоційної теми в ЄС, ніж питання мови”¹.

Слід зауважити, що процес активного розширення ЄС призводить до різкого зростання лінгвістичної поліфонічності, що затверджується в усіх сферах європейського суспільного життя. Якщо в 1950-х роках у лінгвістичному середовищі Євросоюзу (тоді – Європейського Економічного Співтовариства, до складу якого входило лише 6 країн) функціонувало тільки 4 мови (французька, німецька, італійська і голландська), то зараз до складу ЄС входить 27 країн, і статус офіційних мають 23 мови (і це не рахуючи регіональних мов та мов національних меншин). До цих мов має ще приєднатися й ісландська. Проблему ускладнено ще й тим, що ці мови належать до цілком різних мовних груп, доволі важко кореспондуються між собою, що створює проблеми в адмініструванні та діловодстві інституцій ЄС.

Із формальної, правової точки зору, Євросоюз визнає рівність мов усіх націй та народностей, що населяють країни-члени ЄС. Це положення офіційно закріплено у статті 22 Хартії основних прав Європейського Союзу². Однак, незважаючи на це, із об'єктивних причин практичне досягнення рівноправності у функціонуванні цих мов у межах Союзу є малоімовірним.

Адже важко уявити таку ситуацію, коли естонська мова, якою користується менше 1 млн осіб, буде мати у Євросоюзі таке ж значення, як і німецька, що є рідною для більш ніж 90 млн населення Німеччини, Австрії та Люксембургу. Цілком очевидно є та обставина, що естонська мова ні за яких обставин не зможе скласти конкуренцію німецькій у європейському лінгвістичному просторі і здобути поширення за межами ареалу свого традиційного застосування.

Отже, мови більшості країн Євросоюзу об'єктивно можуть претендувати винятково на функціонування в межах національних держав, застосовуючись тільки для “внутрішнього” вжитку. Причому зовсім не виключена загроза того, що з часом ці мови взагалі можуть набути лише етнокультурного або навіть етнографічного значення (як, наприклад, у Великій Британії уельська чи шотландська мови, які застосовують тільки для визначення етнічної самоідентифікації людини в межах культурно-національної автономії, але не мають політичного або економічного значення)³.

Оскільки політика ЄС має на меті узгоджену уніфікацію параметрів та критеріїв розвитку усіх сфер суспільного життя країн-членів Союзу, то не підлягає сумніву та обставина, що й ефективне функціонування мовного середовища об'єднаної Європи повинно відбуватися на загальній, спільно визначеній культурологічній основі, яка також повинна мати певні ознаки уніфікації та стандартизації. Однак залишається відкритим питання про межі та обсяги такої лінгвістичної уніфікації, а також вимагає відповіді питання про місце

¹ *Suddeutsche Zeitung*, 2005, 1 august.

² *Phillipson Robert*. The new linguistic imperial order: English as an EU *lingua franca* or *lingua francenstena*? *Robert Phillipson // Unions: past-present-future: Journal of Irish and Scottish Studies*. – Vol. 1: Issue 2. – 2008. – P. 190.

³ Див.: *McLaren M*. The wisdom of the Scots. M. McLaren. – Edinburg, 1963. – P. 46.

національних мов доволі великої кількості країн-членів Євросоюзу у мовному середовищі інтегрованої Європи.

Оскільки інтеграційні процеси передбачають встановлення пріоритету загальноєвропейських норм над національними, виникає потреба у функціонуванні мови (або мов) міжнаціонального спілкування в межах об'єднаної Європи. На статус таких мов можуть претендувати тільки мови найрозвинутіших та найчисельніших націй Європи, держави яких виступають в якості не тільки економічно домінуючих у ЄС країн, але й центрів тяжіння для трудової міграції з інших країн Євросоюзу.

Отож ситуація у мовному середовищі інтегрованої Європи виглядає доволі неоднозначно та суперечливо: з одного боку, на офіційному рівні визнається рівноправність усіх мов країн-членів ЄС та декларується лінгвістична різноманітність, а з іншого – ефективно управління всією діяльністю Союзу вимагає запровадження мови (або мов) міжнаціональної комунікації. Ця вимога набуває особливої актуальності з огляду на ту обставину, що громадяни країн-членів Євросоюзу все частіше претендують на робочі місця за межами своїх батьківщин, а комунікативні контакти між ними стають дедалі активнішими.

Водночас слід зауважити, що інституційна інтеграція країн Європи вимагає узгодження політичної термінології, уніфікації соціально-економічних та політичних дефініцій. Без стандартизації термінології (передусім у сферах політики, економіки, права та адміністрування) неможливе успішне функціонування спільних політичного, економічного та правового полів об'єднаної Європи.

Проте одні й ті ж політичні дефініції, визначення та терміни в різних мовах країн ЄС можуть мати цілком відмінне значення. Як пише з цього приводу експерт із Копенгагенської школи бізнесу Р. Філіпсон, “основні поняття, такі як мова, діалект, нація, означають різні речі в кожній мові і державі... Семантичні невідповідності, глибоко вкорінені в різні світоглядні концепції (пануючі у різних країнах. – Т. К.), неминуче роблять міжнародне порозуміння проблематичним”⁴.

До цього слід додати, що переклад загальноєвропейських законів та документів керівних органів на 23 мови країн-членів Союзу створює загрозу їхнього (законів та документів) неадекватного трактування (а відтак – і виконання) у різних державах. А це, безумовно, може спровокувати і значне зменшення ефективності проведення спільної та узгодженої політики в інтегрованому просторі Євросоюзу, оскільки ускладнюватиме або навіть робитиме проблематичним досягнення взаєморозуміння між окремими державами-членами ЄС, перешкоджатиме затвердженню загальноєвропейської солідарності. Нагадаємо, що один із засновників ЄЕС міністр закордонних справ Франції Р. Шуман ще у 1950-х роках наполягав на тому, що стратегічною метою

---

⁴ Phillipson Robert. The new linguistic imperial order: English as an EU *lingua franca* or *lingua francostenia*? Robert Phillipson. // Unions: past-present-future: Journal of Irish and Scottish Studies. – Vol. 1: Issue 2. – 2008. – P. 193.

інтеграції є “не європейська держава..., а поступовий процес на основі фактичної солідарності”⁵.

Водночас потреба у мові міжнаціонального спілкування в межах ЄС зумовлюється і тією беззаперечною обставиною, що останніми десятиліттями значення та роль національних держав-членів Союзу стрімко зменшується на користь наднаціональних владних акторів. Ще 1983 р. група європейських дослідників у спільній заяві зазначала, що в Європі відбувається процес передавання “важливих галузей, що відносяться до національної компетенції, європейським угрупованням та інститутам”. А Дж. Сорос відверто пише про те, що ЄС – це “союз держав, що делегували Європейському Союзу частину свого суверенітету”⁶. Не викликає сумніву і той факт, що зі зменшенням ролі національних держав у системі ЄС зменшується і значення національних мов, збільшується потреба у запровадженні мови міжнародної комунікації.

Отже, в усіх країнах Європи актуалізується потреба у вивченні мов міжнаціонального спілкування в межах ЄС; такими мовами є основні європейські мови – французька, німецька, іспанська, італійська і насамперед – англійська. Доречно нагадати, що ці мови найпоширеніші не тільки у Європі, але й за її межами. І володіння вказаними мовами значно підвищує можливості громадян країн-членів ЄС як у світовому комунікаційному просторі, так і на ринку праці.

Отже, у процесах, що відбуваються у мовному просторі інтегрованої Європи, чітко простежуються дві протилежні чи навіть антагоністичні тенденції: з одного боку, фундаментальні принципи демократії, на яких базується вся діяльність Євросоюзу, вимагають затвердження лінгвістичної різноманітності та рівності всіх мов ЄС; з іншого боку, потреби ефективного та оперативного управління діяльністю Євросоюзу вимагають від владних інституцій ЄС запровадження мови міждержавного спілкування, що невідворотно буде здійснюватися за рахунок обмеження сфери застосування інших мов. Причому прихильники поширення впливу саме англійської мови аргументують свої позиції тим, що начебто запровадження єдиної мови сприятиме подальшому об’єднанню Європи.

Така двозначна ситуація у мовному просторі ЄС ускладнюється тим фактом, що ЄС фінансує різні мовні політики, які відображають ці дві суперечливі тенденції у розвитку лінгвістичної сфери Євросоюзу і вже тому заперечують одна одну. Однак, як вказують європейські експерти⁷, сьогодні така практика тільки зміцнює позиції англійської мови і звужує сферу функціонування інших мов у ЄС. Це добре простежується на прикладі протікання Болонського процесу.

⁵ Западноевропейская интеграция: проекты и реальность / Под ред. Б. В. Княжинского. – М. : Международные отношения, 1986. – С. 66.

⁶ Сорос Дж. Кризис мирового капитализма. Открытое общество в опасности. / Дж. Сорос; пер. с англ. – М. : ИНФРА-М, 1999. – С. 248.

⁷ Phillipson Robert. The new linguistic imperial order: English as an EU *lingua franca* or *lingua francostenia*? Robert Phillipson // Unions: past-present-future: Journal of Irish and Scottish Studies. – Vol. 1: Issue 2. – 2008. – P. 200.

Зокрема, в комюніке міністерських зустрічей, присвячених Болонському процесу (у Бергері 2005 р. і в Лондоні 2007 р.) головну увагу було присвячено досягненню структурної гомогенності європейської вищої освіти, проте там немає жодного слова про мовну політику, про багатомовність у вищих навчальних закладах Європи. Створюється враження, що англійська мова перетворюється на єдиний засіб одержання вищої освіти в європейських університетах.

Ще чіткіше домінування англійської мови виявляється при аналізі текстів документів вищих владних інституцій ЄС, який демонструє різке зниження вживання французької та німецької мов і прогресуюче використання англійської. Зокрема, Р. Філліпсон наводить цифрові дані⁸, які наочно демонструють цей процес (табл. 1).

Таблиця 1

Вибір мов при складанні текстів документів Євросоюзу

Рік	Мова			
	французька	німецька	інша	англійська
1970	60%	40%	0%	0%
1996	38%	5%	12%	46%
2004	26%	3%	9%	62%
2006	14%	3%	11%	72%

Отже, англійська мова неухильно поширює свою лінгвістичну гегемонію у Євросоюзі, що створює неабияку загрозу для самого існування більшості інших європейських мов. Доречно нагадати, що історія надає нам безліч прикладів того, як англійська мова витісняла або навіть повністю знищувала місцеві мови – в Африці, Азії, Америці, а також на самих Британських островах; навіть зараз, після набуття незалежності, чимало колишніх британських колоній визнають англійську своєю державною мовою.

Слід зауважити, що такий стан речей викликає неабияке занепокоєння в Європі. Зокрема, документ Комісії ЄС “Просування мовного навчання і лінгвістичної різноманітності” (2004) застерігає, що “в неанглофонних країнах тенденція запровадження навчання англійською мовою може мати непередбачені наслідки щодо виживання національної мови”⁹. В межах Комісії ЄС запроваджено посаду Комісара для просування багатомовності (з січня 2007 р. ним був Леонард Орбан з Румунії). А 2005 р. було затверджено Структурну стратегію для багатомовності (хоча при її обговоренні в Європарламенті

⁸ Phillipson Robert. The new linguistic imperial order: English as an EU *lingua franca* or *lingua francostenia*? Robert Phillipson // Unions: past-present-future: Journal of Irish and Scottish Studies. – Vol. 1: Issue 2. – 2008. – P. 200.

⁹ Phillipson Robert. The new linguistic imperial order: English as an EU *lingua franca* or *lingua francostenia*? Robert Phillipson // Unions: past-present-future: Journal of Irish and Scottish Studies. – Vol. 1: Issue 2. – 2008. – P. 202.

більшість депутатів відмовилась схвалити низку заходів, спрямованих на посилення мовної політики Євросоюзу).

Однак чимало європейських експертів (Дж. Стейнер, П. Боді, Е. Балібар, У. Еко та ін.)¹⁰, характеризуючи мовну політику Євросоюзу, вдаються до такої екстремальної термінології, як “лінгвістичний геноцид”, “смерть мов”, “мовний суїцид”, причому англійську мову вони характеризують як “мовного Міллера”, “мовного вбивцю”, “..зозулю у гнізді європейських мов”¹¹.

Зауважимо, що в країнах Євросоюзу досить поширене побоювання, що лінгвістична гегемонія англійської мови в добу світової глобалізації може зумовити зміцнення позицій США у Європі, американізацію всіх сфер європейського суспільного життя. Безперечно, подібні погляди відображають приховане конкурентне змагання між Євросоюзом та Сполученими Штатами.

Отже, ситуація, що склалася останніми роками у лінгвістичному середовищі ЄС, характеризується наявністю низки проблем та суперечностей, розв’язання яких конче вимагає власне процес поглиблення та розширення європейської інтеграції, мета якої полягає саме в досягненні єдиних стандартів та уніфікованих критеріїв розвитку всіх країн-членів Євросоюзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Suddeutsche Zeitung*, 2005, 1 august.
2. *McLaren M.* The wisdom of the Scots. M. McLaren – Edinburg, 1963. – P. 212.
3. *Phillipson Robert.* The new linguistic imperial order: English as an EU lingua franca or lingua francenstemia? Robert Phillipson // Unions: past-present-future: Journal of Irish and Scottish Studies. – Vol. 1: Issue 2. – 2008. – P. 189– 203.
4. Западноевропейская интеграция: проекты и реальность / Под ред. Б. В. Княжинского. – М. : Международные отношения, 1986. – С. 208.
5. *Сорос Дж.* Кризис мирового капитализма. Открытое общество в опасности / Дж. Сорос ; пер. с англ. – М. : ИНФРА-М, 1999. – С. 262.

Стаття надійшла до редколегії 25.02.2011

Прийнята до друку 05.04.2011

---

¹⁰ *Phillipson Robert.* The new linguistic imperial order: English as an EU *lingua franca* or *lingua francenstemia*? Robert Phillipson // Unions: past-present-future: Journal of Irish and Scottish Studies. – Vol. 1: Issue 2. – 2008. – P. 200–201.

¹¹ *Phillipson Robert.* The new linguistic imperial order: English as an EU *lingua franca* or *lingua francenstemia*? Robert Phillipson // Unions: past-present-future: Journal of Irish and Scottish Studies. – Vol. 1: Issue 2. – 2008. – P. 199–200.

LINGUISTIC ASPECTS OF EUROPEAN INTEGRATION

Tamara Kozak

*Ivan Franko National University of Lviv,
vul. Sichovyh Strilsiv, 19, Lvi,v 7900, Ukraine, tel. (032) 239-41-98,*

The difficulties of functioning of the languages of EU member- states in the language space of integrated Europe are considered. The basic trends in carrying out the language policy by the institutional bodies of the EU are shown. The role of English in shaping the linguistic future of united Europe is examined. Negative implications of the former being established as a single language of the EU are revealed.

Key words: European integration, humanitarian problems, linguistic polyphony, European linguistic space, linguistic unification.

ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ

Тамара Козак

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Сечевых Стрельцов, 19, г. Львов, 79000, тел. (032) 239-41-98*

Раскрыты проблемы использования языков государств-членов ЕС в языковом пространстве интегрированной Европы. Показаны основные тенденции в осуществлении языковой политики руководящими институциями Евросоюза, раскрыта противоречивость этой политики. Рассмотрена роль английского языка в формировании лингвистического будущего объединенной Европы, раскрыты негативные последствия утверждения английского языка в качестве единственного языка ЕС.

Ключевые слова: европейская интеграция, гуманитарные проблемы, лингвистическая полифоничность, лингвистическое пространство, лингвистическая унификация.